

המלווה ישראל אוירבך מספר על הפלגת 'יגור'¹

לאחר שהבאנו ארצה את אוניית המעפילים "ווג'ווד" בה הייתי אחד המלווים, יצאתי שוב לאירופה ללוות אוניית מעפילים נוספת.

הפלגתי כנוסע סמוי על אוניית נוסעים קטנה בשם "קדיו", אוניית מלחמה קנדית שהוסבה לאוניית נוסעים (נדמה לי שה"קדיו" שימשה אותנו בנסיעה קודמת לאירופה), עברנו דרך נמל אלכסנדריה במצרים וממנה לפיראוס, שם ירדו שני מלווים (אחד מהם היה קיפי), והלאה למרסיי שבצרפת. למרסיי הגעתי בסוף יולי '46. הצלחנו לרדת לחוף בלי להתפס. ברציף חיכו לנו אנשים שהביאו אותנו למחנה עולים ליד העיר.

האחראי במרסיי היה שמריה צמרת מבית השיטה, איתו היו אבי שוורץ מדפנה, פולי פרקש (בן זאב) ועוד. בין שמריה צמרת ליהודה ארזי שהיה אחראי באיטליה לא שררה ידידות גדולה. למעשה ארזי הרחיק את שמריה מאיטליה, וזה בצרפת, לפחות מספרית, עשה יותר חיל.

הודיעו לי שנקבעתי כמלווה לאוניה שגמרו להכינה, שמה יהיה "יגור" והיא עתידה לצאת בעוד יומיים מלה סיוטה, נמל קטן ליד מרסיי. ליד הנמל יש מחנה עולים וממנו הם יגיעו ברגל.

ביקשתי לבקר באוניה ולבדוק אם היא מתאימה ומצוידת כראוי. נאמר לי (על ידי שמריה) שזה בלתי אפשרי בגלל הסודיות הנדרשת. הדבר לא נראה לי. עסקתי בהכנת אוניה לפני כן, כבר ליוויתי אוניה וחשבתי שנסיוני חשוב. אבל הלאו היה מוחלט.

למלווה יש דילמה: אם הוא מרבה לשאול שאלות ומעלה בעיות שונות, אומרים שהוא פוחד ומחפשים מישהו אחר. אני הערתי את ידיעותי כימאי מעל לרוב חברי שלא יצא להם להתכשר באוניות סוחר, ולכן ראיתי יותר בעיות טכניות. תמיד נכנס השיקול של "סיכון מחושב", דבר מאוד אישי, שגולש לפעמים לסיכון בלתי מחושב, ואז תלויים בחסדי שמיים. היו הפלגות בעליה ב' שפשוט גבלו בחוסר אחריות. המלווים לעיתים היו מודעים לסכנות ולעיתים - לא, מחוסר ידע או מתוך הגישה של "יהיה בסדר". לימים, כשעסקתי במחקר על התקופה, מצאתי בגנזי הממשלה הבריטית דו"חות רבים המתחסים לעבירות חוק לגבי בטיחות אוניות המעפילים וכותרת הפלגתן בתנאים שהיו. ברור שאילו היינו מדקדקים בהוראות החוק באשר לבטיחות - לא היינו מקיימים את עליה ב'. זו היתה הליכה על חבל דק.

הגעתי ללה סיוטה בשעות הערב. פגשתי שם את מלכה רופא האלחוטאית, חברת קיבוץ מעוז חיים. למלכה כבר היה ניסיון רב במחתרת. היא הספיקה להיות שליחה בעירק, מחופשת לחייל מארץ ישראל. כמו כן פגשתי שם אדם מבוגר כבן חמישים בשם מנחם מקבוצת כנרת. הוא השתלם בצרפת בגידול דגי בריכות ובתום לימודיו ביקש משאול אביגור, גיסו וחברו לקיבוץ ומפקד עליה ב' באירופה, לאפשר לו לתרום משהו למאבק, ולחזור לארץ עם אוניית מעפילים. לשם קונספירציה כונה משה. שמי המחתרת היה עוזי.

אני עולה על ה"יגור", אוניה טורקית, קטנה וישנה שהמנוע שלה לא תקין, ואני מזדעזע. הספינה היתה כבת 300 טון, עשויה מעץ, עם מערכת מפרשים ומנוע עזר קטן. בלי סידורי הצלה וכיבוי אש, ונראתה רעועה למדי. העולים שהגיעו והיו צריכים להכנס פנימה קיבלו שוק. היה עליהם לרדת לאיזה חור מתחת למחסן, וחלקם סירבו לעלות לאוניה.

האוניה תוכננה לקחת כ-650 מעפילים - קבוצות של קיבוצים מאורגנים מתנועות שונות, ביניהן קבוצות "הבונים" ו"השומר הצעיר" מאנגליה. חלקם היו בני נוער שבאו לאנגליה מאירופה לפני פרוץ המלחמה והשאר יהודים אנגלים. כמו כן היו קבוצות ממחנות ההשמדה וקבוצה גדולה של פרטיזנים שנלחמו בנאצים ביערות. כולם מאורגנים בקבוצות למפלגותיהם, ובראשם ראשי קבוצות שאיתם היה הקשר.

¹ קטע מהסיפור האישי של ישראל אוירבך. לסיפור האישי בשלמותו הקש [כאן](#).

על הרציף הופיעו במפתיע שאול אביגור ואשתו עם שמריה צמרת. ניגשתי לשוחח איתם ולקבל הוראות אחרונות. שאול אביגור אמר שהוא מבקש שמשה (מנחם) חברו יהיה מפקד הספינה. היתה זו לי הפתעה רבתי. מה עושים? מנחם איננו איש ים וגם לא איש לוחם. אדם חביב מאוד, ודאי עם הרבה ניסיון חיים, אבל היעמדו לו כוחותיו הפיסיים והנפשיים למסע כזה? אולי זה יישמע כהתחסדות אבל אף פעם לא נלחמתי על קידום ופיקוד. כשהדבר נפל עלי - השתדלתי. אבל במירוץ הקידום לא נטלתי חלק. אמרתי שאני שמח שיש אדם מבוגר ואחראי למשימה, וברור שאשתף איתו פעולה.

ראשוני העולים הגיעו בשורה עורפית אל האוניה, כל אחד נושא תרמיל או חבילה, לפעמים גדולה מגופו. נבהלתי. כבר עשיתי זאת קודם באיטליה, כשהכנו מעפילים לעליה. עמדתי בנקודת ההתכנסות לעליה, העברתי אותם אחד אחד לבדיקת חפציהם האישיים. כל אחד נצמד לצרורו. הניסיון הורה לי שלא לוותר על כלום. השתדלתי להשאיר ברשותם חפצים בעלי ערך נוסטלגי שנדדו איתם כל תקופת השואה, אבל החמרנו מאוד עם שמיות, נעליים בלות ובעיקר עם נשק.

נוצר פקק בכניסות הצרות. האנשים גם לא רצו לרדת לבטן האוניה והיה צריך "לדחוף" אותם למטה. ראשי הקבוצות לא היו לעזר רב ונוצרה בעיה חמורה. רב החובל הטורקי נבהל, החליט שכבר עלו מספיק נוסעים ועצר את הכניסה. אשתו של שאול אביגור פרצה בבכי ממקומה ברציף, קשה היה לה לראות במחזה. שמריה לקח את רב החובל לחדרו וכנראה שלשל לידי עזר עוד כמה מטבעות זהב. מנהל הנמל הצרפתי ששיתף עמנו פעולה דחק בנו למהר, די היה בשיחת טלפון אחת למשטרה במרסיי להפסיק את ההעמסה. לבסוף החלטנו להעלות את כל האנשים על הסיפון ולצאת לים, שם נסתדר. זה היה ב-29 ביולי '46. בשעה שתיים אחר הצהריים יצאנו לים בעזרת גוררת - ישר דרומה, להתרחק מהחוף ומהמים הטריטוריאליים של צרפת.

מי השתייה דלפו מהטנקים. יש להחיל מייד משטר מים קפדני ולהעמיד שמירה מתמדת עד שנמצא פתרון. הופיעה אצלי משלחת של שישה יהודים מגודלי זקן, ובעברית מגומגמת ויידיש הודיעו שאין עבורם אוכל כשר. עניתי להם שהם לא היו אמורים להפליג איתנו, ורק עקב לחץ התנועה שלהם נוספו לרשימה ברגע האחרון. לבסוף התרצו: התפריט הכללי היה סרדינים, ביסקוויטים וירקות טריים, ובו-במקום הם הכשירו את הגבינה.

קשיים היו מצד שתי קבוצות: הפרטיזנים - קשוחים, עומדים על דרישותיהם, וכשלא מקבלים - לוקחים בכוח. והקבוצה השנייה היו הבעלים של הנשים החרות. גם כאן היה מחדל ארגוני: ההוראות היו שנשים הרות מעל חמישה חודשים לא עולות באוניות מעפילים אלא מחכות לעליה באוניות נוסעים ועם סרטיפיקטים. אבל הם לא האמינו להבטחות והסתננו לאוניה.

מלכה הודיעה שאין לנו קשר אלחוטי. איך לשמור את הדבר בסוד מהצוות הטורקי? הרי הובטח להם שלא יפליגו לארץ ושבאחד מאיי יוון יועברו האנשים לספינה אחרת. וברור שאין עכשיו אפשרות לתאם פגישה עם הספינה האחרת. פחדנו שרב החובל ישנה כיוון כשיודע לו שהוא נוסע לארץ ישראל. למזלנו הוא נהג תמיד לנסוע לאורך החופים כאבות אבותיו. הוא חשש לצאת ללב ים פן יאבד את המיקום שלו.

עם ההשתרכות האיטית והחום הרב החלו להופיע מחלות עור, מכוויות השמש ומרחיצת הגוף במי ים. היו כמה אנשים שפשוט קפצו למים. זה כמובן מתכון להתאבדות והיה צריך להעמיד שמירה. היה צריך לשכנע את האנשים להפסיק רחצה זו מאחר שכמה מהם קיבלו פצעי מוגלה מכווערים. בבדיקות חוזרות של מצב מי השתייה התברר שיש להחמיר במשמעת המים, ונאלצנו להוריד את הכמות לליטר ומשהו ליום. לאנשי הצוות היו מים משלהם במיכלי המים התקניים שישנם בכל אוניה, והם הסתובבו על הסיפון עם בקבוקים ומכרו מים או קיבלו מנשים שווה כסף עבורם. איומי רב החובל לא הועילו.

על אף שהמצב באוניה נראה יציב וללא זעזועים - האנשים כאילו הסכימו איתו - הלך מצב רוחי ונעכר. רבצה עלי הידיעה שאין מים, אין קשר, ושצריך יהיה לאלץ את הצוות הטורקי להפליג לארץ. בלילות ישבתי ער על גג חדר ההגה, מסתכל על הסיפונים העמוסים באנשים חסרי תנועה ששמו את גורלם בידינו - ומה בידינו לעשות? בתוך תוכי גם הצטברה טינה. חשבתי שזה לא מגיע לנו -- לא לאנשים שעל האוניה ולא לי אישית. לימים חזרה אלי הרגשה זו. אחריות אנשי היבשה מסתיימת עם הוצאת האוניה לים - ואז אנו נשארים לבדנו עם ההחלטות, עם איתני הטבע, ובעיקר עם מה שצריך היה להיעשות ולא נעשה.

אור ליום ה-11 לאוגוסט הגיח מעלינו מטוס סויר בריטי לפני שהצלחנו להוריד את האנשים אל מתחת לסיפון. בערב הופיעו שתי משחתות בריטיות ללוות אותנו לחיפה. ב-12 באוגוסט הגענו למפרץ חיפה והטלנו עוגן מחוץ לנמל. מסביב כלי שייט בריטים עם משטרה וצבא. בינתיים ניגשה לספינה גוררת הנמל עם מי שתייה והחלה חגיגה גדולה. האנשים שתו והתרחצו, רקדו ושרו. ניגשה גם ספינת מוטור של "העוגן" והביאה לחם טרי ומזון. מפקד הסירה שהכיר אותי שר לי לשים לב לככרות הלחם, ובאמת מצאנו בתוכן חבילות של אצבעות דינמיט, פתילים ונפצים. במכתב שצורף הודיע דוידקה נמרי שעומרים לגרש אותנו לקפריסין ועלינו להתנגד לגירוש בכוח. כל חיפה תפגין איתנו. ינסו לפרוץ לנמל ולשחרר אותנו. אם זה לא יצליח, יש לפוצץ את אוניית הגירוש, אבל למנוע אובדן חיים. בינתיים הגיעה האוניה "הנרייטה סאלד" עם ילדים מיוון. המלווים היו סמק (שמואל ינאי) וקיפי (אריה קפלן). קשרו אותם לידנו והחלפנו כמה מילים. החלטנו שאונייתנו תתנגד בכוח ואוניית הילדים תתנגד פחות.

בצד השני של המזח עגנו אוניות הגירוש "אושן ויגור" ו"אמפייר רייבל" - אוניות משא גדולות בנות כעשרת אלפים טון כל אחת.

הרציף היה מלא חיילי בריגדת הצנחנים בעלי הכומות האדומות - "הכלניות", וגדרות תייל ומכלאות מסביב כמו לשבויים. הדובר היהודי שהאנגלים גייסו הודיע שתוך עשר דקות על העולים להתחיל לרדת מהספינה - ולא יורדו בכוח. על זה ענו המעפילים במטר חצים ובשירת התקווה. החיילים קיבלו הוראה להתחיל להוריד אנשים. המעפילים נאבקו וחבטו בחיילים. התנהל קרב שנמשך שלוש שעות. בשלב מסוים של המאבק החלטתי לעבור לאוניית הגירוש כדי לנסות לפוצץ אותה עוד בנמל, ותוך כדי מהלומות מספר לדרך צלחה, ירדתי לרציף. על הרציף העבירו את המעפילים בין שתי שורות חיילים שחיפשו בכליהם ובהזדמנות זו גם שפכו עליהם די.די.טי. כנראה שהייתי במעקב, כי כשעברתי בין שתי שורות החיילים קפצו עלי שני חיילים ולקחו אותי הצידה. ניגש קצין משטרה אנגלי ונערך עלי חיפוש מדוקדק. כמובן שגילו את הפתילה והנפצים. קראו למפקד הפעולה, מייג'ור מהצנחנים, והראו לו את השלל. פרץ ביניהם ויכוח. קצין המשטרה אמר שדרכי אפשר להגיע למפקדי האוניה והמייג'ור טען שקיבל הוראה ברורה להעביר לקפריסין את כולם, מלבד החולים והפצועים. שם יהיה מספיק זמן לחקור אותי, צידדתי בדעת המייג'ור והוא אמנם ניצח. צילמו אותי מכל צד ושילחו אותי בבעיטות לאוניית הגירוש.

ירדתי למחסן התחתון של האוניה, החלפתי בגדים וחבשתי כובע כדי לטשטש את זהותי. חיפשתי את משה. הוא היה במחסן השני, יושב משותק כמו בהלם. הוא סיפר שכאשר ראה שתפסו אותי על הרציף, חשב שהיתה הלשנה, ועוד על ה"יגור" זרק מהר את הפתיל עם הנפץ למים. גם מלכה עשתה כך. כשראתה שתפסו אותי, זרקה את הכסף שניתן לנו לשעת חירום - 100 לירות סטרלינג. את מכשיר האלחוט המת שלה זרקנו עוד קודם לכן לים. בא לי לבכות. הסתכלתי בווה על הכרמל שהלך ונעלם מאחורינו. אני לא כל כך בכיין מטבעי, אבל דמעות זלגו מעיני למראה האנשים בבולוי הסחבות המסתכלים בעצב אל הכרמל הנעלם. מה עוד עליהם לעבור כדי להגיע אל המנוחה והנחלה?

בקפריסין לא התנגדנו להורדת המעפילים מאוניית הגירוש כי מצבם הגופני והנפשי היה מעורער. המעפילים ההמומים ירדו בלי שום התנגדות אל אסדות הפלישה שהכניסו אותנו לנמל. מחבילותיהם כבר לא נשאר הרבה, כל אחד וצרור סמרטוטיו איתו. הועמסו על משאיות ונלקחנו למחנה האוהלים בקראולוס שלידי פמגוסטה.

מחנה קראולוס המרוחק כמה קילומטרים מפמגוסטה הוקם בחופזה, בלי שום סידורים אלמנטריים. נוצרה אנדרלמוסיה כללית. אנשים התנפלו על האוכל והשתלטו על האוהלים, בעוד החיילים הבריטים אובדי עצות. לא היתה ברירה אלא להקים שוב את המשטר שהנהגנו בספינה - עם ראשי הקבוצות, הטבחים, התורניות, הניקיון וכל שאר המרכיבים ההופכים את חיי המחנה לאפשריים. פניתי למייג'ור, מפקד המחנה, והצעתי שנשתף פעולה, הצגתי את עצמי כמפקד המעפילים, ואני בסך הכל בן 21.

"הנרייטה סאלד" והילדים הגיעה מייד אחרינו. התארגנו יחד לניהול חיי המחנה. לאחר מכן, כשהגיעו גם ה"כ"ג" וה"כתריאל יפה" החלטנו שקיפי ייצג את המחנות בפני הבריטים. סמק חמק מהמחנה לשטח האי והחל לארגן את בריחת המלווים והחזרתם ארצה ולאירופה. הוא הסתייע בקומוניסטים יוונים ששיטפו איתנו פעולה נגד הבריטים. כאן החלו גם חיי האישיים. בין העולות באונייה "יגור" היתה נערה מאנגליה ממוצא יהודי-גרמני, רות שמה, תכולת עיניים ובהירת שיער, שמשכה את תשומת לבי. בלי שתרגיש עקבתי אחריה כל זמן הנסיעה, נזהר שלא ליצור

קשר יותר קרוב. היא מאוד מצאה חן בעיני. בינתיים הצטרף אלינו גם חברי ישראל רותם שבא כמלווה עם הספינה "תל חי" וגורש אף הוא לקפריסין. חיינו עם קיבוץ "הבונים" בפרופיל נמוך, מחכים לשעת כושר לחמוק החוצה. מסביב לגדר התיל של המחנה ניצבו מגדלי תצפית עם זרקורים, מאויישים בחיילים. שכבנו ליד הגדר, מנסים לעקוב אחר חילופי המשמרות ולבדוק את ערנותם. כל אחד מאיתנו יצא עם נערה ושמיכה כדי לא לעורר חשד. ראיתי לי דרך אלגנטית לצאת עם נערת. בהתחלה סירבה, אבל כשהסברתי לה את מטרת התרגיל, שיתפה פעולה בשמחה.

שהיתי במחנה הגירוש כחודשיים, עד שיום אחד שאול אהרונוב ואני יצאנו מהמחנה עם קבוצת ילדים שיצאה לרחצה בים. כשהילדים חזרו למחנה הם הצליחו לבלבל את הספירה בעליה למכונת ואנחנו הסתתרנו עד חשיכה מאחורי סלע ועם חשיכה הלכנו לפמגוסטה. שם נפגשנו עם שאר החברה שחלקם יצאו מהמחנות בתור פועלים יוונים וחלקם חמקו מבעד לגדר. יצאנו תשעה אנשים ליוון על מנת להתפזר באירופה לשם המשכת העבודה.

רות הגיעה לארץ בדצמבר '46 והיתה בהכשרה בכפר בלום. באפריל '47 חזרתי לארץ וזמן קצר לאחר מכן נישאנו.

ישראל ורות, רומא 1949